

Standardizace péče o přírodu a krajinu

Pavel Pešout, Pavel Štěrba

Deset let Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR) vyvíjí společně s akademickými institucemi standardy péče o přírodu a krajinu. Byly zveřejněny téměř tři desítky standardů a přibližně stejný počet je rozpracovaný. Dosavadní zkušenosti ukazují, že koncept standardizace se osvědčil a plní svůj účel, pracují s nimi projektanti, objednatelé, realizátoři prací, hod-

notitelé žádostí o podporu opatření, jsou využívány při výkonu státní správy. Občas však dochází i k jejich chybné aplikaci. V současnosti slouží standardy jako základ pro tvorbu jednotných číselníků činností v oblasti péče o přírodu a krajinu, propojených s náklady obvyklých opatření a následně pro plánování a dokumentaci realizovaných zásahů.

Strhávání travního drnu je obsaženo ve standardu péče o přírodu a krajinu č. D 02 006 „Disturbanční management na nelesních plochách“. Na snímku odstraňování travního drnu na Vysoké holi v NPR Praděd v r. 2019. Foto Pavel Pešout

AOPK ČR přistoupila ke standardizaci činností v oblasti péče o přírodu a krajinu v roce 2010 po zjištění, že komentované návody (např. metodiky vydávané v metodické řadě AOPK ČR) nedokážou zajistit dostatečné porozumění mezi všemi partnery a účastníky zapojenými do plánování a realizace praktických opatření v ochraně přírody. Chyběl jednoznačně formulovaný jmenovatel, ke kterému lze vztahovat jednotlivé úkony v procesu prioritizace, nastavování, posuzování, projektování, zadávání, vlastní realizace, přebírání a kontroly praktických opatření v ochraně přírody (podrobněji viz Pešout, Štěrba 2013).

Přestože výraz standard může být vnímán jako synonymum normy (Knotek 2012), nemá ambicí jí být. Odlišností je především způsob vývoje standardů v široké oborové diskusi, podrobnosti přizpůsobené jejich používání a veřejné dostupnosti zdarma. Typická pro standardy je také dlouhodobá spolupráce mezi státem a příslušnými akademickými pracovišti pro zajištění průběžné aktualizace (viz box č. 1).

Standardy si v praxi našly široké využití. Orgánům ochrany přírody a dalším investorům napomáhají při definování zadání pro projektanta, formulování předmětu díla a pro hodnocení díla při jeho přebírání (Knotek 2013). Pro veřejnou správu jsou pomůckou pro porovnání efektivity podporovaných opatření. Standardy přispívají i ke sjednocení výkonu státní správy (Chotěbor 2013).

Současný stav vývoje standardů

Vývoj standardů probíhá po celých deset let podle nezměněného schématu obsahujícího pevně určené fáze od uzavření dohody s akademickým pracovištěm a sestavení vývojového týmu přes vlastní vývoj obsahu, veřejnou a odbornou oponenturu až po schválení a zveřejnění (Pešout, Štěrba 2013). Dokumentace vývoje standardu vč. vypořádání připomínek je uložena a k dispozici ve veřejné knihovně AOPK ČR.

V současné době bylo vyvinuto a na www.standardy.nature.cz zveřejněno 27 standardů ve schválené verzi a zbývajících

25 je v různém stupni vývoje. (viz tab. č. 1). V roce 2022 by měla být zpracována a zveřejněna většina standardů týkajících se nejběžnějších činností v oblasti péče o přírodu a krajinu.

Při vývoji standardů se daří spolupráce všech zúčastněných, setkávají se zástupci různých názorových proudů, dochází k tříbení názorů, vyjasňování pojmů i okruhu zájmů. Oceňujeme spolupráci kolegů z akademických pracovišť a dalších odborných spolupracovníků, kteří jsou ochotní na vývoji standardů pracovat, stejně jako expertů z oponentních pracovišť, svým nezaopatřeným pohledem korigujících závěrečnou podobu standardů. Velmi podstatná je pro tvorbu standardů účast široké odborné veřejnosti, jejíž zapojení je vítáno ve fázi tzv. veřejné oponentury.

Aktualizace standardů

Tak jak postupuje poznání a jsou sbírány praktické zkušenosti při realizaci opatření pro přírodu a krajinu, mohou jednotlivé části standardů zastarávat. Proto je spolupráce mezi AOPK ČR a akademickými institucemi nastavována jako trvalá. Jejím základem je oboustranný zájem udržovat standardy stále aktuální. A tak, přestože některé standardy ještě nejsou dokončeny, ty první se již dočkaly aktualizací.

Příkladem aktualizovaného standardu je „Výsadba stromů“ (SPPK A 02 001). Další standard věnovaný pastvě (SPPK D 02 003), jehož novelizaci vyvolala potřeba přijmout zpočátku neplánovaný standard k ochraně hospodářských zvířat před útoky velkých šelem (SPPK E 02 006). Na tomto je vidět, že nemusí docházet jen k aktualizaci stávajících standardů, ale i doplňování zcela nových. Zde šlo o potřebu realizovat novou skupinu opatření z důvodu návratu velkých šelem na širší území České republiky. Podobně do budoucna lze předpokládat standardizaci požárového managementu (ve formě doplnění již zveřejněného SPPK D 02 006 „Disturbanční management na nelesních plochách“), pokud bude schválena aktuálně projednávaná novela zákona o ochraně přírody a krajiny, umožňující ve vybraných případech vypalování porostů.

Box č. 1: Co je standard péče o přírodu a krajinu?

Standard péče o přírodu a krajinu je doporučením stanovujícím parametry výstupů a technický popis postupů jednotlivých činností běžně realizovaných v oblasti péče o přírodu a krajinu vč. vlastností použitých materiálů, výrobků a definice pojmů. Vývoj standardů probíhá ve spolupráci s akademickými pracovišti a AOPK ČR je vydává až po odborné a široké veřejné oponentuře. Proces jejich tvorby zajišťuje dosažení co nejširší oborové shody. Standardy jsou veřejnosti dostupné zdarma. S dosaženým poznáním se standardy aktualizují (Pešout, Štěrba 2013).

Titulní strana standardu D 02-003 Pastva. Zdroj Archiv AOPK ČR

Standardy a náklady obvyklých opatření

Náklady obvyklých opatření (NOO) začala vytvářet AOPK ČR také před deseti lety (tehdy ještě jako tzv. ceníky obvyklých opatření AOPK ČR). Důvodem bylo přijetí nového správního řádu a nález Ústavního soudu z r. 2010, které pomohly uvést v život dohody s vlastníky o způsobu hospodaření podle § 68 zákona o ochraně přírody a krajiny (ZOPK), realizaci opatření ke zlepšení stavu přírody či zdržení se vybraných činností formou veřejnoprávních smluv (Pešout, Šmídová 2012). Do té doby byla všechna opatření zadávána formou služeb

Tab. 1 Aktuální stav vývoje standardů péče o přírodu a krajinu

Standard péče o přírodu a krajinu (SPPK)	Rok zveřejnění schváleného standardu
Řada A – Arboristické standardy	
SPPK A 01 001 Hodnocení stavu stromů	2018
SPPK A 01 002 Ochrana dřevin při stavební činnosti	2017
SPPK A 02 001 Výsadba stromů	2021*
SPPK A 02 002 Řez stromů	2015*
SPPK A 02 003 Výsadba a řez keřů	2014
SPPK A 02 004 Bezpečnostní vazby a ostatní stabilizační systémy	2019
SPPK A 02 005 Kácení stromů	2018
SPPK A 02 006 Ochrana stromů před úderem blesku	2016
SPPK A 02 007 Úprava stanovištních poměrů dřevin	2020
SPPK A 02 008 Zakládání a péče o porosty dřevin	ve vývoji
SPPK A 02 009 Speciální zásahy na stromech	2019
SPPK A 02 010 Péče o dřeviny kolem veřejné dopravní infrastruktury	2020
SPPK A 02 011 Péče o dřeviny kolem veřejné technické infrastruktury	2018
Řada B – Voda v krajině	
SPPK B 02 001 Vytváření a obnova tůní	2014
SPPK B 02 002 Obnova vodního režimu rašelinišť a pramenišť	ve vývoji
SPPK B 02 003 Revitalizace drobných vodních toků a jejich niv	ve vývoji
SPPK B 02 004 Péče o vodní toky vč. břehových porostů	ve vývoji
SPPK B 02 005 Extenzivní hospodaření na rybnících	ve vývoji
SPPK B 02 006 Rybí přechody	2014
SPPK B 02 007 Výstavba a rekonstrukce malých vodních nádrží přírodě blízkým způsobem	ve vývoji
Řada C – ÚSES a krajinetvorné prvky	
SPPK C 01 001 Hodnocení funkčnosti ÚSES	ve vývoji
SPPK C 01 002 Vytváření ÚSES (plány a projekty)	ve vývoji
SPPK C 02 001 Realizace biocenter a biokoridorů ÚSES	ve vývoji
SPPK C 02 002 Vytváření krajinetvorných a interakčních prvků	ve vývoji
SPPK C 02 003 Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině	2016
SPPK C 02 004 Péče o skladebné části ÚSES vč. krajinetvorných a interakčních prvků	ve vývoji
SPPK C 02 005 Péče o funkční výsadby ovocných dřevin	2016
SPPK C 02 006 Zakládání a péče o genofondové plochy odrůd ovocných dřevin	2018
SPPK C 02 007 Krajinné trávníky	2018
Řada D – Péče o vybrané terestrické biotopy	
SPPK D 02 001 Obnova travních společenstev s využitím regionálních směrů	2017*
SPPK D 02 002 Obnova dlouhodobě neobhospodařovaných travních společenstev (vč. likvidace náletových dřevin)	ve vývoji
SPPK D 02 003 Pastva	2021*
SPPK D 02 004 Sečení	2017
SPPK D 02 005 Opatření ke zlepšení druhové skladby lesních porostů	2014
SPPK D 02 006 Disturbanční management na nelesních plochách	2018
SPPK D 02 007 Likvidace vybraných invazních druhů rostlin (vč. následné péče o lokality)	2016
SPPK D 02 008 Likvidace vybraných invazních druhů živočichů (vč. následné péče o lokality)	ve vývoji
Řada E – Speciální opatření druhové ochrany	
SPPK E 02 001 Zřizování a provoz mobilních zábran pro obojživelníky podél komunikací	2020
SPPK E 02 002 Trvalá opatření k zajištění prostupnosti komunikací pro obojživelníky	2021
SPPK E 02 003 Opatření k zajištění prostupnosti komunikací pro vydry a další drobné savce	ve vývoji
SPPK E 02 004 Opatření k zabezpečení venkovního el. vedení proti zraňování ptáků a dalších živočichů	ve vývoji
SPPK E 02 005 Péče o stromy jako biotop vzácných druhů organismů	ve vývoji
SPPK E 02 006 Ochrana hospodářských zvířat před útoky velkých šelem	2021
SPPK E 02 007 Opatření k předcházení zraňování ptáků na sklech a reflexních plochách	ve vývoji
Řada F – Návštěvnícká infrastruktura	
SPPK F 01 001 Monitoring návštěvnosti v ZCHÚ	ve vývoji
SPPK F 02 001 Zpevnění cest a povalové chodníky	ve vývoji
SPPK F 02 002 Vyhlídky a překonávání výškových rozdílů (stupně, žebříky, zábradlí apod.)	ve vývoji
SPPK F 02 003 Lávky a mostky	ve vývoji
SPPK F 02 004 Značení cest a cyklostezek	ve vývoji
SPPK F 02 005 Hraniční značení chráněných území a památných stromů	ve vývoji
SPPK F 02 006 Informační tabule a panely	ve vývoji
SPPK F 02 007 Vybavení odpočinkových míst (lavičky, přístřešky, altány apod.)	ve vývoji

Vypracoval Pavel Štěrba

Tučně vyznačeny standardy zveřejněné na www.standardy.nature.cz (stav k 1. 8. 2021)

* zveřejněna aktualizovaná verze

a cena se stanovovala podle předpisů pro zadávání veřejných zakázek. Podle dohod o hospodaření však nově šlo o vyplácení příspěvků dle § 69 ZOPK. Proto byl na podkladě průměrů tehdejších dodavatelských cen sestaven zmíněný „ceník obvyklých opatření AOPK ČR“, který zajistil porovnatelné stanovení příspěvků za realizaci obdobných opatření napříč regiony. Posléze tuto zkušenost převzalo na základě doporučení Nejvyššího kontrolního úřadu Ministerstvo životního prostředí, aby zajistilo porovnatelnou praxi i v územích mimo správu AOPK ČR. Od té doby jsou každoročně vydávány NOO MŽP. Aktualizace probíhá na základě zkušeností orgánů ochrany přírody a podnětů z praxe v rámci připomínkovacího procesu. Výjimečně (u nově, do té doby běžně nerealizovaných opatření) jsou NOO nastavovány jiným způsobem (např. řízeným průzkumem).

Tak jak se vyvíjejí a zveřejňují jednotlivé standardy, jsou postupně propojovány s NOO. Cílem je, aby standardizovaná činnost (v postupech, podmínkách, použitých materiálech) byla dohledatelná v NOO a naopak. Takto například po zveřejnění arboristického standardu (SPPK A 02 002) došlo k úplné změně struktury a názvů opatření v příslušné části NOO tak, aby odpovídala zveřejněnému standardu. V aktuální verzi NOO 2021 jsou již v jednotlivých oblastech uvedeny i příslušné standardy.

Standardy a číselníky činností

V souvislosti se zaváděním aktivního adaptivního managementu (AM) zvláště chráněných území (Pešout, Knižátková 2020) získávají standardy dále na významu. Předpokladem pro průběžně aktualizovanou správu a péči je nutná digitalizace celého AM cyklu od plánování, nastavení cílů a jejich prioritizace, správy a realizaci péče až po sledování stavu předmětů ochrany a vyhodnocování dosažení managementových cílů a plnění cílů ochrany. Nástrojem, který toto umožní, je aktuálně realizovaný sjednocený informační systém ochrany přírody ČR (Zárybnický *et al.* 2020). V rámci něj bylo třeba sjednotit různé číselníky, mj. i číselník činností realizované péče o přírodu a krajinu (viz box č. 3). Aby bylo zajištěno, co se činností

Box č. 2: Číselník činností realizované péče v ochraně přírody a krajiny

AOPK ČR dlouhodobě dokumentuje v rámci Informačního systému ochrany přírody realizovaná opatření v přírodě a krajině včetně mapových zákresů (Zárybnický a kol. 2020). K tomu využívá víceúrovňový číselník činností realizované péče (skupina opatření – opatření – činnost). Číselník činností je jednotný nejen pro realizovanou péči, ale i pro plánování péče (nutný krok pro připravovanou digitalizaci plánů péče) a zároveň slouží i k monitoringu péče, hodnocení efektivity realizované péče, a je tedy základním stavebním kamenem pro nastavení adaptivního managementového cyklu. Aktuálně je

v číselníku obsaženo celkem 498 jednotlivých činností v péči o přírodu a krajinu.

Ke konkrétní činnosti v číselníku je přiřazena obvyklá cena (základní a možnost příplatků/snížení) z NOO. Provázání číselníku činností a NOO je významným posunem, který otevírá další možnosti zpracování a analýzy dat. NOO, v podobě, v níž jsou dnes zveřejňovány (např. https://www.mzp.cz/cz/naklady_obvyklych_opatreni_mzp), jsou exportem z Informačního systému ochrany přírody AOPK ČR, jehož jsou NOO přímo technicky nedílnou součástí.

Číselníky AOPK

Číselník činností

Ing. Štěrba Pavel
UP AOPK ČR Kaplanova 1
odhlásit

Seznam opatřeníSeznam činnostíSeznam příplatků/sníženíSeznam vlastnostíNápověda

Číselníky AOPK / Číselník činností / Seznam činnostíVerze: 2021 (platnost od 01.11.2020)Export NOOExport

NOO

Skupina opatření

Opatření

Činnost

Kód

ID

Zákes

Hledat fulltextem

Zemědělské činnosti

Sečení travního

Q

Filtrovat

✖

Zrušit

Kód	T1	ID	T1	Skupina opatření	T1	Opatření	T1	Činnost	T1	Cena (Kč)	T1	Jednotka	Zákes	NOO	Akce
ZC04a		10016		Zemědělské činnosti		Sečení travního porostu a rákosin		Seč kosou		42 000,00		ha	polygon	ano	⊞
ZC04b		10017		Zemědělské činnosti		Sečení travního porostu a rákosin		Seč křovinořezem		30 000,00		ha	polygon	ano	⊞
ZC04c		10018		Zemědělské činnosti		Sečení travního porostu a rákosin		Seč lehkou mechanizací		13 000,00		ha	polygon	ano	⊞
ZC04d		10019		Zemědělské činnosti		Sečení travního porostu a rákosin		Seč ručně vedenou sekačkou		27 000,00		ha	polygon	ano	⊞
ZC04e		10351		Zemědělské činnosti		Sečení travního porostu a rákosin		Seč speciální pásovou sekačkou s nízkým tlakem na půdu		16 000,00		ha	polygon	ano	⊞
ZC04f		10020		Zemědělské činnosti		Sečení travního porostu a rákosin		Seč těžkou mechanizací		10 000,00		ha	polygon	ano	⊞

© 2021, Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky

sobota 22. května 2021

Ukázka ze sjednoceného číselníku činností s provazbou na náklady obvyklých opatření (filtr: Skupina opatření: zemědělské činnosti, Opatření: Sečení travního porostu a rákosin).

Standard D 02-003 „Pastva“ byl v r. 2021 novelizován. Na snímku vypásání regionálního biocentra Štítarský kopec realizovaná ČSOP Libosváry. Foto Pavel Pešout

pod daným názvem rozumí. Základem pro tvorbu číselníků jsou standardy péče o přírodu a krajinu.

Standardizace nesmí omezit individuální přístup

Cílem standardů není pouze sjednocení termínů v komunikaci mezi projektanty, investory, dodavateli, veřejnou správou a experty a odbornými institucemi, ale také dosažení potřebné kvality prováděných prací v oblasti péče o přírodu a krajinu. Standardy vycházejí z příkladů dobré praxe, a proto by jejich dodržování mělo být zárukou správné realizace díla.

Ale jedním dechem je nutno zdůraznit, že každé opatření je třeba individuálně zvažovat s ohledem na místní specifické podmínky. Je možné, či spíše jisté, že v některých případech bude třeba podmínky a postupy nastavené ve standardu v konkrétní situaci pozměnit. Bezmyšlenkovitě trvání na důsledné aplikaci standardu v takové situaci je jednou z chyb při jejich aplikaci. Na druhou stranu, rozhodnutí o změně, odchýlení se od standardizovaného postupu musí být vědomé, v případě interní praxe v AOPK ČR i popsané a zdůvodněné. Dokumentace odlišného postupu je důležitá nejen pro konkrétní situaci, jde navíc (zejména v případě opakování) o důležitý podnět k aktualizaci standardu. Dokumentace odlišného postupu je důležitá i pro kontrolu poskytování finančních prostředků v rámci dotačních programů v gesci MŽP.

Standardy by tedy ať již z pohodlnosti, či z opatrnosti neměly vést k tomu, aby správce daného území či jiný zadavatel či hodnotitel prací přestali uvažovat či pomíjel individuální podmínky daného místa realizace, aby polevil v úsilí nastavit parametry opatření co nejdresněji pro dosažení co nejlepšího výsledku. Standardy péče o přírodu a krajinu mohou správnému provedení prací napomoci, samy o sobě ho však v dostatečné kvalitě nemohou zajistit. Je tedy třeba s nimi pracovat jako s pomůckou, nikoli jako se zákonem.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz